

PROKURATUUR

Lp Madis Timpson
Justiitsministeerium
Suur-Ameerika 1
10122 Tallinn

Teie: 28.03.2024 nr 9-2/3125-1

Meie: 11.04.2024 nr RP-1-6/24/669

Arvamus Euroopa Parlamendi ja Nõukogu laste seksuaalse väärkohtlemise direktiivi uusversiooni kohta

Lugupeetud justiitsminister

Prokuratuur tänab Teid võimaluse eest väljendada arvamust Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiivi 2011/93/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK (laste seksuaalse väärkohtlemise direktiivi) uusversiooni kohta. Järgnevalt väljendab prokuratuur esmalt oma seisukohta direktiivi uusversiooni osade muudatusettepanekute kohta, mida on teinud Euroopa Komisjon, ning seejärel ettepaneku, mida võiks prokuratuuri hinnangul direktiivi uuesti sõnastamisel samuti kaaluda.

1. Prokuratuuri seisukoht Euroopa Komisjoni väljapakutud muudatuste kohta

1.1 Artikkel 2. Mõisted

„Käesolevas direktiivis kasutatakse järgmisi mõisteid:

[...]

(3) „laste seksuaalset kuritarvitamist kujutav materjal“

[...]

(5) „laste seksuaalset kuritarvitamist sisaldav etteaste“ – publikule suunatud elav esitus, sealhulgas info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendusel: ...“

Prokuratuuri hinnangul on direktiivis 2011/93/EL sisalduvate mõistete „lapsporno“ ja „pornograafia“ kaasajastamine tervitatav, vastavalt „laste seksuaalset kuritarvitamist kujutav materjal“ ja „seksuaalset kuritarvitamist sisaldav“.

RIIGIPROKURATUUR

Wismari 7 / 15188 TALLINN / 694 4400/ info@prokuratuur.ee / www.prokuratuur.ee
Registrikood 70000906

1.2 Artikkel 3. Seksuaalse kuritarvitamisega seotud süüteod

„4. Lapsega, kes ei ole jõudnud seksuaalse enesemääramise ikka, seksuaaltegevuses osalemise eest või lapse kaasamise eest seksuaaltegevusse teise isikuga määratakse karistus, mille maksimummäär on vähemalt kaheksa- aastane vangistus.

5. Lapsega seksuaaltegevuses osalemise eest, kui selleks on:

a) lapse suhtes saavutatud usaldust, võimu või mõju kuritarvitatud, määratakse karistus, mille maksimummäär on vähemalt kümne aastane vangistus, kui laps ei ole jõudnud seksuaalse enesemääramise ikka, ning vähemalt kuue- aastane vangistus, kui laps on seksuaalse enesemääramise eas; või

b) lapse eriti kaitsetut, eelkõige vaimse või füüsilise puude või sõltuvussuhte tõttu tekkinud olukorda kuritarvitatud, määratakse karistus, mille maksimummäär on vähemalt kümne aastane vangistus, kui laps ei ole jõudnud seksuaalse enesemääramise ikka, ning vähemalt kuue aastane vangistus, kui laps on seksuaalse enesemääramise eas; või

c) kasutatud sundi, jõudu või ähvardusi, määratakse karistus, mille maksimummäär on vähemalt kaheteist aastane vangistus, kui laps ei ole jõudnud seksuaalse enesemääramise ikka, ning vähemalt seitsme aastane vangistus, kui laps on seksuaalse enesemääramise eas.

6. Sundi, jõudu või ähvardusi kasutades lapse sundimise eest seksuaaltegevusse kolmanda isikuga määratakse karistus, mille maksimummäär on vähemalt kümne aastane vangistus, kui laps ei ole jõudnud seksuaalse enesemääramise ikka, ning vähemalt seitsme aastane vangistus, kui laps on seksuaalse enesemääramise eas.

7. Järgmiste tahtlike tegude eest määratakse karistus, mille maksimummäär on vähemalt kaheteistaastane vangistus:

a) sugulise iseloomuga tegu lapse suhtes, kes ei ole jõudnud seksuaalse enesemääramise ikka ja mille käigus toimub mingi kehaosa või eseme viimine lapse tuppe, pära- või suhu;

b) seksuaalse enesemääramise ikka jõudmata lapse sundimine teise isikuga sugulise iseloomuga teole, mille käigus toimub mingi kehaosa või eseme viimine lapse tuppe, pära- või suhu.

8. Kui laps on jõudnud seksuaalse enesemääramise ikka ja ei nõustu teoga, siis määratakse lõikes 7 sätestatud tegude eest karistus, mille maksimummäär on vähemalt kümneaastane vangistus.“

Prokuratuur märgib artikli 3 lg-te 4-8 osas järgmist. Juhul, kui Euroopa Komisjoni väljapakutud direktiivi muudatused nimetatud artikli osas jõustuvad, siis selle muudetud direktiivi ülevõtmisel Eesti õigusesse tuleb muuta karistusseadustiku (edaspidi: KarS) §-de 143, 143², 145 karistusmäärasid. Karistusmäärade muutmine toob omakorda kaasa ka kuritegude astmete muutumise, s.t teise astme kuriteod muutuvad esimese astme kuritegudeks. Direktiivi muudatustena pakutavad karistuste ülemmäärad annavad liikmesriigile võimaluse määrata karistuste alammäärasid, mis annavad liikmesriigi kohtutele suuremat otsustusruumi. Suurem otsustusruum annab liikmesriigi kohtule võimaluse võtta arvesse kuriteo asjaolusid ja toimepanija isikut. Samas karistuste karmistamine võib kaasa tuua hoopis soovimatud tagajärjed, sest see võib kohtu jaoks tõsta kuritegude tõendamiskünnist ja lõppeda

õigeksmõistmistega, sest kohtud ei pea ette nähtud pikaajalist vangistust õiglaseks järelmiks antud olukorras.

„9. Lõike 8 kohaldamisel tagavad liikmesriigid, et:

a) tahtevastase teo all mõistetakse tegu, mis pannakse toime ilma lapse vabatahtliku nõusolekuta, mis antakse lapse vaba tahte tulemusena hinnatuna kaasnevate asjaolude kontekstis, või mille puhul laps ei saa oma vaba tahet kujundada lõikes 5 osutatud asjaolude tõttu või muude asjaolude tõttu, sealhulgas tulenevalt lapse füüsilisest või vaimsest seisundist, näiteks sellest, et ta on teadvusetu, joobes, kangevõimuline olekus, või tulenevalt haigusest või kehavigastusest;

b) nõusoleku võib enne tegu ja teo kestel igal ajal tagasi võtta;

c) nõusoleku puudumist ei saa ümber lükata üksnes asjaoluga, et laps vaikib või ei avalda sõnades ega füüsiliselt vastupanu, ega tema varasema seksuaalse käitumisega.“

Prokuratuur märgib artikli 3 lg 9 osas, et selgelt on sõnastatud nõusolekupõhisusest lähtumise nõue. Üleminek on õigustatud ka alaealiste suhtes toime pandud kuritegudes.

1.3 Artikkel 11. Raskendavad asjaolud

„Kui järgmised asjaolud ei ole juba artiklites 3–9 osutatud süütegude teokoosseisu tunnused, võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed tagamaks, et järgmisi asjaolusid võib käsitada kooskõlas siseriikliku õiguse vastavate sätetega asjaomaste artiklites 3–9 osutatud süütegude puhul raskendavate asjaoludena: ...

[...]

j) süütegu pandi toime seeläbi, et ohver pandi võtma või tarvitama narkootikume, alkoholi või muid joovastavaid aineid või olema nende mõju all.“

Esmalt märgib prokuratuur, et kehtivas direktiivis 2011/93/EL sisalduvad koosseisulised raskendavad asjaolud on üldiselt juba karistusseadustikus olemas.

Teiseks märgib prokuratuur artikli 11 punkti j osas järgmist. Senimaani on seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude puhul siseriikliku õiguse kohaselt olnud raskendavaks asjaoluks narkootiliste või psühhotroopsete ainete abil põhjustatud abitusseisund ehk joove, mille tõttu kannatanu ei ole võimeline vastupanu osutama või toimuvast aru saama (vt KarS §-d 141 ja 141¹ lg 2 p 7). Alkoholi ja muude joovastavate ainete lisandumine on asjakohane, kui kuriteo toimepanemiseks kasutati nende ainete avaldunud mõju. Tuleb märkida, et pelk tarvitamine ühe alternatiivina ja selle inkrimineerimine koosseisulise raskendava asjaoluna võib tekitada praktikas probleeme, sest tarvitamine ei pruugi pärssida ohvri otsustusvõimet ning seeläbi muuta tema suhtes kuriteo toimepanemist lihtsamaks. Ainetega mõjutamine on igal juhul taunitav ja senise praktika järgi ei jää ebaõigus tähelepanuta. Kui toimepanija on täisealine, on alkoholi tarvitamisele kallutamine ja narkootiliste/joovastavate ainete tarvitamisele kallutamine/ ainete andmine ette heidetud eraldi kuritegudena (vt KarS §-d 182, 185, 187).

1.4 Artikkel 16. Uurimine ja süüdistuse esitamine ning aegumistähtajad

„2. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed, et piisava tähtaja jooksul pärast ohvri täisealiseks saamist oleks võimalik esitada süüdistus artiklis 3 ning artikli 4 lõigetes 2, 3, 5, 6 ja 7 osutatud süüteo eest ning artikli 5 lõikes 6 osutatud raske süüteo eest, kui on kasutatud artikli 2 punkti 3 alapunktides a ja b määratletud laste seksuaalset kuritarvitamist kujutavat materjali, samuti artiklites 7 ja 8 osutatud süüteo eest, ning et see tähtaeg vastaks asjaomase süüteo raskusele.

Esimeses lõigus nimetatud tähtajad on:

a) vähemalt 20 aastat alates ohvri täisealiseks saamise kuupäevast selliste süütegude eest, mille eest määratava karistuse maksimummäär on käesoleva direktiivi kohaselt vähemalt kolmeaastane vangistus;

b) vähemalt 25 aastat alates ohvri täisealiseks saamise kuupäevast selliste süütegude eest, mille eest määratava karistuse maksimummäär on käesoleva direktiivi kohaselt vähemalt viieaastane vangistus;

c) vähemalt 30 aastat alates ohvri täisealiseks saamise kuupäevast selliste süütegude eest, mille eest määratava karistuse maksimummäär on käesoleva direktiivi kohaselt vähemalt kaheksa-aastane vangistus.“

Artikkel 16 lõike 2 osas märgib prokuratuur, et selle lõike esemeks olevad aegumise tähtajad on praegu sätestatud KarS § 81 lg 7 p-s 3, mis sätestab, et süüteo aegumine peatub tahtvastase abielu, naise suguelundite sandistava moonutamise, raseduse ebaseadusliku katkestamise ning seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo korral noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes kuni kannatanu kaheksateistaastaseks saamiseni, kui kriminaalmenetluse ajend ei ilmnenu enne tema poolt nimetatud vanuse saavutamist. Seega, aegumise tähtajad esimese astme kuritegude puhul on 18-aastaseks saamisest või ajendi ilmnemisest viis aastat ning teise astme kuritegude puhul 18-aastaseks saamisest või ajendi ilmnemisest kümme aastat.

Prokuratuuri hinnangul ei saa direktiivi muudatusena pakutud aegumistähtaegade puhul, s.t 20, 25 ja 30 aastat, jätta märkimata nii seda, mis toetavad selliseid pikki aegumistähtaegu, kui ka seda, mis ei toeta selliseid tähtaegu. Selliste pikkade aegumistähtaegade kasuks räägib see, et kannatanud on sageli valmis rääkima toimunust palju aastaid hiljem. Samuti on see õigustatud inimeste suhtes, kes on nt saripedofiilid ning on jätkuvalt aktiivsed laste vastaste seksuaalkuritegude toimepanijad. Selliste aegumistähtaegade kahjuks räägib samas see, et tõendite kogumine nii pika aja tagant on kas äärmiselt keeruline või üldse võimatu. Ei saa jätta tähelepanuta ka õigusrahu. Vähemalt võiks olla lühema tähtajaga aegumiserandid alaealisena seksuaalkuriteo toime pannud isikutele.

1.5 Artikkel 23. Ohvri õigus hüvitisele

„1. Liikmesriigid tagavad, et käesoleva direktiivi artiklites 3–9 osutatud süütegude ohvritel on õigus kantud kahju hüvitamisele. Liikmesriigid tagavad, et hüvitist saab nõuda artiklites 3–9 osutatud süütegude toimepanijatelt, juriidilistelt isikutelt, kes vastutavad selliste süütegude eest

artiklite 13 ja 14 alusel, ning, kui see on asjakohane, kuriteoohvrite jaoks loodud riiklike hüvitusskeemide kaudu.

[...]“

Prokuratuur märgib, et artiklist 23 nähtub, et lisaks tsiviilhagi esitamise õigusele peavad liikmesriigid tagama ohvritele veel mingi otsesema võimaluse kahju hüvitamiseks, milleks on riiklikud hüvitusskeemid. Praeguse seisuga on kannatanutel õigus saada riigilt nii nõustamist kui ka abi, kuid mitte hüvitist riiklike hüvitusskeemide kaudu.

2. Prokuratuuri ettepanek võimaliku muudatuse kohta

Artikkel 16. Uurimine ja süüdistuse esitamine ning aegumistähtjad

„1. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed tagamaks, et artiklites 3–9 osutatud süütegude uurimine või nende eest süüdistuse esitamine ei sõltu ohvri või tema esindaja teatest ega kuriteo asjaolude kohta avalduse tegemisest ning et kriminaalmenetlust võib jätkata ka juhul, kui kõnealune isik on oma tunnistuse tagasi võtnud.“

Artikli 16 lõike 1 osas soovib prokuratuur märkida järgmist. Esiteks, asjaolude tuvastamine ilma kannatanuta on äärmiselt keeruline, kuna seksuaalkuritegusid pannakse reeglina toime privaatsetes oludes ilma tunnistajateta. Selleks, et saada teada, mis ikkagi juhtus, vajab uurimisasutus ja/või prokuratuur vähemalt esialgu kannatanult teavet toimunu kohta, s.t esialgse teabe puudumine kannatanu poolt teeb asja menetlemise peaaegu võimatuks. Teiseks, kui uurimisasutus ja/või prokuratuur on saanud teavet, mis juhtus, oleks igati õiglane liikuda menetlusega ilma kannatanuta sellel põhjusel, et kannatanud on päris sageli n-ö katki, et neid on kahju üldmenetluses täiendavalt traumeerida. Isegi, kui kohelda neid nii hellalt, kui seadus vähegi lubab, on kohtukogemus kannatanu jaoks traumeeriv. Kokkuvõtvalt võib märkida, et praeguse seaduse ja kohtupraktikaga on ilma kannatanut üldse kaasamata süüdimõistva otsuseni jõudmine lootusetu.

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Andres Parmas
Riigi peaprokurör